

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№2(4)/2024, 61-68

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

УДК: 78.01

DOI: [10.52754/16948823_2024_2\(4\)_11](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_2(4)_11)

ӨСПҮРҮМДӨРДҮН МУЗЫКАЛЫК МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ПОДРОСТКОВ

FEATURES OF FORMATION OF MUSICAL CULTURE OF TEENAGERS

Апжапар уулу Бектур

Апжапар уулу Бектур

Arjapar uulu Bektur

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

Акматакулов Улан Улукбекович

Акматакулов Улан Улукбекович

Akmatkulov Ulan Ulukbekovich

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

ӨСПҮРҮМДӨРДҮН МУЗЫКАЛЫК МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Аннотация

Макалада өспүрүм курактагы балдардын музыкалык маданиятты өздөштүрүү шыгы, жакындыгынын канчалык экенин аныктоо үчүн өспүрүм курактын өзгөчөлүктөрү каралган. Мектеп окуучуларынын музыкалык маданиятынын калыптанышы түздөн-түз музыкалык билим берүү жана тарбиялоо процессинде боло турганы айкындалат.

Ключевые слова: өспүрүм курак, өзгөчөлүктөр, музыкалык маданият

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ПОДРОСТКОВ

FEATURES OF FORMATION OF MUSICAL CULTURE OF TEENAGERS

Аннотация

В статье рассматриваются особенности подросткового возраста с целью определения степени способности к освоению музыкальной культуры и уровня привязанности детей-подростков. Выявлено, что формирование музыкальной культуры школьников происходит непосредственно в процессе музыкального образования и воспитания.

Abstract

The article examines the characteristics of adolescence in order to determine the degree of ability to master musical culture and the level of attachment of teenage children. It has been revealed that the formation of the musical culture of schoolchildren occurs directly in the process of musical education and upbringing.

Ачык сөздөр: подростковый возраст, особенности, **Keywords:** adolescence, features, musical culture
музыкальная культура

Өспүрүм курактагы мектеп окуучусунун музыкалык маданияты түшүнүгүн аныктоо жана ушул курактагы балдардын көп компоненттүү кубулуш катары саналган музыкалык маданиятты өздөштүрүүгө шыгы, жакындыгы канчалык бар экенин аныктоо үчүн өспүрүм курактын өзгөчөлүктөрүн карап чыгуу зарыл.

Өспүрүм деген сөз – грек тилинен алынып кыргызчага которгондо өсүү, чоңойуу, жетилүү, алдыга жылуу, умтулуу, чектөөдөн чыгуу, бой жеткен деген маанилерди билдирет. Өспүрүмдөрдүн проблемасы психологдордун, педагогдордун, өкмөттүн алдында турган негизги, татаал проблемалардын бири. Бекеринен өспүрүм курак азыркы учурда өткөөл, чукул өзгөргөн, кыйын, кризистүү деген сөздөр менен мүнөздөлбөйт.

Өспүрүм куракта жаңы ар түрдүү фономендер, ар түрдүү жаңы белгисиз фактылар кездешет. «15 жашымда атамдын акылсыздыгына таң калсам, ал эми 20 жашымда атамдын өтө акылдуу болгонуна таң калгам» - деп жазган Марк Твен.

Ал эми “Өспүрүмдөрдүн инсандык структурасында бир дагы туруктуу, толук кыймылсыз эч нерсе жок. Анда бардыгы өзгөрөт, өтүп турат” - деп жазат, Л.С. Выготский.

Өспүрүм куракта көп сандаган аномалдуу касиеттер: кежирденүү, өз эркинчелик, бирөөлөрдү сыңдоо, өзүн коомчулукка карама-каршы коюусу, натыйжаларынын кескин өзгөрүп кетерин турмуш өзү көрсөттү. Өспүрүмдөрдүн өздөрүн коомчулукка карама-каршы коюусун үй-бүлөдө, эмгек коллективинде тарбия иштеринин деңгээли аркылуу түшүндүрүүгө болот.

Чоң кишилерге болгон ички карама-каршылык, алыстоо аракеттери өз алдынча жашап кетүү мүмкүнчүлүгүнө ээ дегендик эмес. Өспүрүмдөрдө жарым балалык, жарым чоң кишилик сезим жашайт. Өспүрүмдөр коомдогу, коллективдеги, үй-бүлөдөгү жетишпегендиктерди ашкерелөөчү объект.

Өспүрүмдөр коомдо өз ордун табууга, өзүнүн психикалык, физиологиялык касиеттерин өз колу менен көрүп, аны талдоого аракеттенүүчү инсан катары эсептелет. Ошентип, өспүрүм коомчулукка, үй-бүлөгө ар түрдүү чечилгис проблемаларды коёт.

Өспүрүм курак – бул бардык нерсени билүүгө аракет кылган, таанып-билүүгө умтулган, энергиясы ашып-ташып турган, активдүүлүгү чектен ашкан, демилгелүүлүгү, жигердүүлүгү күчөгөн, иш дегенде ичкен ашын жерге койгон курак. Р.С. Немов өспүрүмчүлүктү эң жоопкерчиликтүү мезгил деп атайт, анткени «ушул учурда адеп-ахлактын негиздери түптөлөт, социалдык багыттар, өзүнө болгон, адамдарга болгон, коомго болгон мамилелер калыптанат; жеке өзүнө таандык мүнөздүү белгилери жана инсандар ортосундагы жүрүм-турумдун негизги формалары стабилдешет» [3, 222; 6]. Бирок, изилдөөлөргө ылайык, бир гана чоң кишилер эмес, мектеп окуучуларынын өздөрү дагы өспүрүмдөрдү чоң кишилердин милдетин эмес, алардын укугун гана алууну каалаган адамдар катары эсептешкен пикирлер менен макул болушат.

Э. Шпрангердин пикири боюнча, өспүрүм курак маданиятка аралашуу курагы болуп саналат [5], ушул учурда балдар чоң кишилер жана курдаштары менен кызматташууга барууну көздөшөт, өз алдынча таанып-билүү аракетин жасашат, өз иш-аракетин болжолдоп, турмуштук пландарды түзө башташат. Мына ушунун баарында алар жалпы маданий үлгүлөргө, нормаларга, эталондорго жана мыйзамченемдүүлүктөргө таянышат. Ж. Пиаже

белгилегендей, ушул жаш куракта инсан биротоло калыптанат жана бардык келечектеги жашоонун программасы түзүлөт.

Өспүрүм курактын татаалдыгы төмөнкүчө аныкталат, ушул курактагы балдар, К Левиндин пикири боюнча, өзүнчү эле маргиналдуулук абалында болушат. Ал нерсе, ошол балдардын эки маданияттын – балдар дүйнөсү менен чоңдор дүйнөсүнүн ортосунда тургандыгынан көрүнөт. Өспүрүм мындан ары жаш балдар маданиятынын өкүлү болгусу келбейт, бирок, азырынча чоң кишилердин жамаатына кире албайт. Себеби, реалдуу айкындуулуктун каршылыгына туш болушат. Ал эми бул нерсе «когнитивдик дисбаланс» абалын жаратат, «турмуштук мейкиндиктин» алмашуу учурунда ориентирлер, пландар жана максаттар так болбошун жаратат [5, 244].

Сезим чөйрөсүнүн интенсивдүү өнүгүүсү өспүрүмдүн эмоционалдык туюмунун жана нравалык сезиминин калыптанышы, анын руханий өнүгүшү үчүн бир кыйла жагымдуу мезгил болуп саналат (Л.И. Божович, И.В. Гребенников, В.В. Давыдов, Т.В Драгунова, И.В. Дубровина, Е.А. Леванова ж.б.).

Көптөгөн изилдөөчүлөр (Л.И. Божович; Т.В. Драгунова, А.А. Либерман, О.О. Петрова, К.Н. Поливанова, Т.В Умнова, Д.И Фельдштейн, И.В. Шаповаленко ж.б.) өспүрүм курактын мезгилдик чек арасы 10-11 жаштан 14-15 жашка чейинки хронологиялык куракты камтыйт деп эсептешет.

Өткөөл курактын психологиясынын атасы деп атап жүрүшкөн Стэнли Холл, бул кубулушту түшүндүргөн концепцияны сунуш кылып, адилеттүү түрдө бул куракты стресс жана конфликтерге жык толгон «бороон жана катуу чабуулдун» мезгили деп атаган. Бул жерде бейстабилдүүлүк, энтузиазм жана будуң-чаң үстөмдүк кылат. Өспүрүмдөрдүн интеллектуалдык ишмердүүлүгүндө олуттуу алдыга жылыштар болот, таанып-билүү процесстердин бардыгы бир кыйла бийик деңгээлге жетет жана акырындык менен уюшулган, тескелген жана башкарылган болуп калат [2, 25].

Төмөнкү класстын окуучуларына салыштырмалуу «өспүрүмдөр өз жүрүм-турумун, өз ойлорун жана сезимдерин аныктаганга жана көзөмөлдөгөнгө жөндөмдүү экенин байкашат» [3, 230]. Аларда башка адамдын көз карашын угуу, өзүнүкүнө караганда дүйнөнү башка позициядан кароо жана кабыл алуу жөндөмү өнүгөт. Өз алдынча ой жүгүртүү билүүсү жүрүм-турумдун ыкмаларын өз алдынча тандаганынан көрүнөт: өспүрүмдөр алардын жеке өзү үчүн акылга сыйымдуу, максаттуу жана пайдалуу нерселерди гана кабыл алышат [3, 144]. Алар бардык нерселерди кайра текшерип көрүүгө, алардын анык экенине жеке өзү ынанууга аракет кылышат. Ошондуктан өспүрүм куракты баалуулук ориентациялардын, ынанымдардын, руханий муктаждыктардын (жашоонун маңызын издөө, өзүн-өзү өнүктүрүүгө умтулуу, өзүнүн аракеттерине аң-сезимдүү мамиле жасоо, өзүнүн жоруктарына нравалык көз караштан баалай билүүсү ж.у.с.) калыптануусу үчүн сензитивдик мезгил катары мүнөздөсө болот.

Инсандык баалуулуктардын системасынын калыптанышы өспүрүмдүн ишмердүүлүгүнүн мазмунун; анын карым-катнаш чөйрөсүн, адамдарга болгон мамилесинин тандалмалыгын, ошол адамдарга берилген бааны жана өзүн-өзү баалоосун аныктайт. Дал ушул учурда адамдын турмуштук зарыл жекече жана ишкер касиеттеринин абсолюттук көпчүлүк сапаттары ачык байкалат: адамдардын ишмердүүлүктүн бардык чөйрөлөрүндөгү өз

ара алакалары менен байланышкан уюштургуч жөндөмдөрү, ишкердиги, демилгелүүлүгү, тапкычтыгы [9].

Дал ушул куракта балдар курдаштарынын жана чоң кишилердин айткан пикирлерин өзөгөчө көңүл коюп угушат, алардын астында биринчи жолу моралдык-этикалык мүнөздөгү проблемалар пайда болот, ал эми өспүрүмдүн өз курдаштарынын арасында өзүн канааттандырган орунду ээлөөгө умтулуусу референттик топтун жүрүм-турум нормаларына жана баалуулуктарына карата өтө жогору конформизм менен коштолот. Бул нерсе асоциалдуу жамаатка жакындашкан, аралашкан учурларда өтө кооптуу [5, 248].

Адатта өспүрүм куракта адам баласында өзүнүн ички дүйнөсүнө болгон кызыгуу, өзүнүн кулк-мүнөзүнүн белгилерин, өз мүмкүнчүлүктөрүн түшүнүү жана аңдап-сезүү, өзүндө башка адамдардан болгон айырмачылыгын табуу, өзүнүн ички ой толгоолорун анализдөөгө аракет жасоо муктаждыгы пайда болот. Башкача айтканда, өзүнө өзү баа берүүгө болгон кызыгуу жаралат. Ошол эле кезде өспүрүмдүн жаңы инсандык сапаттарын калыптандыруунун негизи болуп ишмердүүлүктүн ар түрүндөгү карым-катнаш эсептелет (В.А. Аверин) [1; 7; 8].

Курдаштары менен карым-катнашта болуу ушул курактын башкы иш-аракети болуп калат (Л.И. Божович, Л.С. Выготский, Т.В. Драгунская, И.С. Кон, Д.И. Фельдштейн, Г.А. Цукерман, Д.Б. Эльконин ж.б.). Алар менен кенен карым-катнашта болуу мүмкүнчүлүгү сабактардын жана кызыкчылыктардын жагымдуулугун аныктайт. Карым-катнаштын мотивдери өзгөрөт: 10-11 жаш – курдаштарынан арасында болууну жана алар менен чогуу бир нерсени жасоону каалоо, 12-13 жаш – курдаштардын коллективинде белгилүү бир орунду ээлөөнү каалоо, 14-15 жаш – автономияга умтулуу жана жеке инсандык баалуулугун башкалардын таануусун издөө. Карым-катнашта моралдык нормаларды жана баалуулуктарды практикалык өздөштүрүү жүрөт, адамдык карым-катнаштын ар тарабын өздөштүрүү болот, психиканын негизги жаңы түзүлүшү катары өзүн-өзү аңдап билүү калыптанат. Жолдоштору менен карым-катнаш түзүү жаш баланын турмушунун борборунда болуп калганын жана ал үчүн зор мааниге ээ экенин эске алуу менен бирге, өспүрүм курак өз ара аракеттенүү жөндөмүн жана жүрүм-турумду тескөөнүн негизи катары коммуникативдүүлүктүн өнүгүүсү үчүн өтө жагымдуу мезгил болуп саналат.

Социумда өз ордун табуу менен байланышкан өспүрүмдүн сапаттык жаңы социалдык позицияга чыгуусу, чоң кишилердин арасында өз ордун ээлегенге реалдуу мүмкүнчүлүктөрдүн жок экендигинде деле анын инсандыгын чоң адамдардын таанышына карата көшөрө умтулгандыгы менен мүнөздөлөт. Ушул мезгилде чач жасалгада болсун, кийген кийимде болсун, косметиканы жана лексиконду колдонууда болсун, жүрүм-турум манерасында жана эс алуу ыкмасында болсун, бир нерсеге кызыккан, жакшы көргөндө болсун ж.у.с. чоң кишилерди туураганга умтулуу күчөйт. Чоң кишилер дагы өспүрүмдөргө карата бир кыйла олуттуу жана бир аз катаал, талапчыл мамиле жасай башташат. Үйдөн тышкары (көчөдө же курдаштарынын компаниясында) узагыраак болгонго жана дене түзүлүшүндөгү өзгөрүүлөр менен байланышкан кошумча милдеттерди аткарганга мүмкүндүк бере башташат. Жетиштүү деңгээлде өз алдынча инсан болуп калыптануу менен бирге өспүрүм өзүнүн көз карандысыздыгын жана өз алдынчалыгын бекемдегенге умтулат. Ал нерсе өзүн көрсөтүүнүн жаңы формаларын жана каражаттарын издөө үчүн жагымдуу кыртышты түзөт. Башкача айтканда, чыгармачылык менен шугулдануу, өзүн-өзү көзөмөлдөө жана өзүн-өзү сыноону өрчүтүү, айланадагы адамдар менен өз ара карым-катнаштар системасындагы өзүнүн дагы

орду бар экени тууралуу сезимдердин калыптануусу; жоопкерчилик сезимдердин калыптанышы жана өзү жасаган аракеттерди андап сезип тандоосу, акыры келип, анын инсандык сапаттарынын өнүгүүсү үчүн керек болгон нерселердин бардыгын издөө.

Тарбиялоо көз карашынан алганда өспүрүм курак – көптөгөн милдеттерди чечиш үчүн жашоонун бир кыйла жагымдуу учуру. Д.И Фильдштейн, өспүрүмдөр үчүн коомдук пайдалуу, коом тарабынан таанылган жана колдоого алынган ишмердүүлүк зор мааниге ээ деп эсептейт [4, 46-55]. Ал нерсе окуу-таанып-билүүчү, өндүрүш-эмгектик, уюштуучулук-коомдук, көркөм же спорттук ишмердүүлүк болушу мүмкүн, башкысы – өспүрүмдүн өз ишмердүүлүгүнүн реалдуу мааниге ээ экенин жана пайдалуу экенин сезүүсү. Өз мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтүүгө жана белгилүү бир социалдык позицияны ээлегенге умтулуу өз тагдырын өзү чечүүдө өспүрүмдүн талаптарына жооп берет.

Жогоруда айтылгандарды жалпылап туруп төмөнкүнү айтууга болот, өспүрүм курактагы мектеп окуучуларында когнитивдик, баалуулук-ориентациялык, эмоционалдык, ишмердик-практикалык жана коммуникативдик компоненттерди камтыган татаал көп компоненттүү сапат болгон музыкалык маданиятты калыптандыруу үчүн зарыл болгон инсандык мүнөздөмөлөр байкалат. Мектеп окуучуларынын музыкалык маданиятынын калыптанышы түздөн-түз музыкалык билим берүү жана тарбиялоо процессинде болот, ал:

- өспүрүмдөргө өзүн-өзү көрсөтүүнүн мүмкүнчүлүктөрүнүн кенен спектрин сунуш кылат: музыкалык чыгармага болгон жеке пикирин билдирүү жана аны эмоционалдуу, сөз сүйлөп талдоодон тартып чыгармачыл тапшырмаларды же аткаруучулук ишмердүүлүктү аткаруу процессинде жеке идеяларын жүзөгө ашырууга чейин;
- бөлөк адамдын ички сезимдеринин дүйнөсүн түшүнүү жана ага жакын болуу (эмпатияны) жөндөмүн өнүктүрүүнүн негизинде өспүрүмдүн инсандык нравалык багыттарын, дүйнө көз карашын жана турмуштук позицияларынын калыптанышына жардам берет;
- карым-катнаш муктаждыгын канааттандыруу менен мектеп окуучуларынын коммуникативдик маданиятынын өнүгүүсү үчүн шарттарды түзөт, анткени, музыка адамдардын бири-бири менен карым-катнашта болуусунун спецификалык формасы болуп саналат: аткаруучу – автор (музыкалык тилдин интонациялык-таасирдүү чөйрөсү аркылуу), аткаруучу – көркөм образ же каарман (ойлогон ойдогу ички диалог жана окуяларга, элестеткен кырдаалдарга ж.у.с. карата жеке позициясын (баасын) иштеп чыгуу аркылуу), аткаруучу – аткаруучу (өзүнүн пикирин башкалардын пикири менен салыштыруу, музыкалык чыгарманы чогуу аткаруу жана аны ички сезимдер аркылуу өткөрүү процессинде күмөн саноодон арылуу жана өзүнө болгон ишенимдин жаралышы аркылуу), аткаруучу – угуучу (музыкалык чыгарманын маани-мазмунун жекече интерпретациялоо жолу менен);
- концерттик-агартуучулук ишмердүүлүктө, чыгармачылык конкурстарда жана фестивалдарда, коллективдүү чыгармачылык иштерде ж.у.с. катышуу аркылуу көп пландуу коомдук-пайдалуу жана маанилүү ишмердүүлүктө өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн толук көрсөткөнгө мүмкүндүк берет;
- музыкалык образдар тууралуу ой толгоо, аларды кабылдоо, андоо жана субъективдүү таасирлерге трансформациялоонун, жекече реакцияларын, позицияларын жана

бааларын анализдөөнүн негизинде рефлексияга жана өзүн-өзү таанууга болгон жөндөмдөрүн өнүктүрөт;

- психологиялык тышкы жана ички мейкиндигинин кол тийгистигин сактоого мүмкүндүк берет, ал нерсе өз алдынча пикирлерди, бааларды жана ынанымдарды иштеп чыгууну болжолдойт.

Азыркы учурдун билим берүүсүнүн максаты культурологиялык парадигманын контекстинде чечмеленет. Алсак, музыкалык билим берүүнүн актуалдуу максаты болуп, тээ ХХ кылымдын орто ченинде Д.Б. Кабалевский тарабынан белгиленген “мектеп окуучуларында алардын руханий маданияттын бир бөлүгү катары музыкалык маданиятты” тарбиялоо, искусство аркылуу жаш баланын бүткүл потенциалдуу тубаса мүмкүнчүлүктөрүн ачып берүү эсептелет.

Мамлекеттик билим берүү стандартына ылайык, орто мектепте музыкалык искусствону окуп үйрөнүү музыкалык-чыгармачыл ишмердүүлүктүн жана орус жана чет элдик музыкалык маданиятынын көрүнүктүү чыгармаларынын жакын болуу тажрыйбасынын негизинде окуучуларга билимдердин системасын жана баалуулук ориентирлерди берүүгө; заманбап музыкалык-информациялык мейкиндикте ориентир ала билүү, массалык маданияттын позитивдүү жана негативдүү кубулуштарын жана таасирлерин айырмалай билүү, алган билимдерин өзүнүн музыкалык-чыгармачыл ишмердүүлүгүндө интеграция кыла билүү, өзүнүн бош убактысын маданияттуу пайдалана билүү; дүйнөнү эстетикалык кабылдоону, образдуу ой жүгүртүүнү өнүктүрүү; көркөм табитти тарбиялоо, жашоодогу жана искусстводогу ажайып кооздук менен карым-катнашта болуу муктаждыгы, музыканын ар түрдүү формаларына кызыгуу; музыкалык искусство чөйрөсүндөгү эрудициянын белгилүү бир деңгээлин камсыздоо, өзүнүн индивидуалдуулугун жана жөндөмдөрүн көрсөтүү үчүн музыкалык-көркөм ишмердүүлүктүн түрлөрүн аң-сезимдүү түрдө тандоо; окуучуларды өзүн-өзүн өнүктүрүү жана өз турмушун аныктоо ж.у.с. билүүдөн ачык-айрым көрүнгөн окуучуларда дүйнөнү таанып-билүүнүн көркөм ыкмасын, угуучу жана аткаруучунун компетенттүүлүгүн калыптандырууга арналган, ушул мүдөөлөрдү көздөйт.

Адабияттар

1. Аверин, В.А. Психология детей и подростков [Текст]: учеб. пособие / В. А. Аверин. – 2-е изд. – СПб.: Изд. Михайлова, 1998. – 312 с.
2. Кон, И.С., Фельдштейн, Д.И. Отрочество как этап жизни и некоторые психолого-педагогические характеристики переходного возраста [Текст] / И.С. Кон, Д. И. Фельдштейн // В мире подростка под ред. А.А. Бодалева. – М., Медицина. 1982. – С. 16-28
3. Немов, Р.С. Психология [Текст]: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.: в 3 кн. Кн. 2. Психология образования. 3-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 608 с.
4. Психология современного подростка [Текст] / Под ред. Д.Ш Фельдштейна. – М.: 1987. – 240 с.
5. Шаповаленко, И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология) [Текст] / И.В. Шаповаленко – М.: Гардирики, 2005. – 349 с.

6. Нурбаев, А. С. Формирование духовной и музыкальной культуры современной личности / А. С. Нурбаев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 311-317. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_311. – EDN BDMTDI.
7. Шарипова, Э. К. массовая музыкальная культура / Э. К. Шарипова, Д. А. Ырзаков, А. Асан Уулу // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 318-326. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_318. – EDN KYTIGZ.
8. Боронбаев, А. Ж. Значение музыкальной школы в развитии культуры Кыргызстана / А. Ж. Боронбаев, А. Д. Вдовкина // Вестник Ошского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – 2024. – № 1(3). – С. 31-38. – DOI 10.52754/16948823_2024_1(3)_5. – EDN USJHEA.
9. Арапов, А. Р. Заманбап маданияттагы массалык музыкантын ролу / А. Р. Арапов, Г. Т. Маматалиева // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2024. – №. 1(3). – Р. 46-52. – DOI 10.52754/16948823_2024_1(3)_7. – EDN OVBGHA.